

תוכן עניינים

3	הקדמה
4	המניע בעבירות המתה
4	המניע בחוק העונשין
9	מהי גזענות
10	ההצדקות להחמרה בעבירות שבוצעו ממניעים גזעניים
10	שינויים בחוק העונשין
10	ועדת קרמניצר – מתן משקל למניע
12	ה"פניקה המוסרית" כשיקול פסול לחומרה אותה יש לייחס למניע
14	השינוי המוצע
16	מניע אידיאולוגי
18	סיכום
19	רשימה ביבליוגרפית

הקדמה

חוק העונשין כולל בתוכו את עבירות ההמתה הידועות כרצח, הריגה וגרם מוות ברשלנות. החוק מגדיר מהם היסודות המרכיבים את כל אחת מן העבירות, אשר באמצעות הוכחתן נוכל להרשיע את הנאשם.

במרוצת השנים מאז חקיקתו של החוק בשנת 1977, נעשו ניסיונות להכניס שינויים בחוק העונשין בכלל, ובעבירות ההמתה בפרט. הקריאה לבצע שינויים בעבירות ההמתה כפי שהן מופיעות בחוק כיום, נובעת מהקו הדק המפריד בין עבירת הרצח לעבירת ההריגה. הפרדה זו נעשית על בסיס היסוד הנפשי המרכיב את העבירה, ובמקרים רבים חשה משפחת קרובן העבירה כי לא נעשה עמה צדק, וכי רוצחים שפלים אינם מורשעים ברצח בשל חוסר היכולת להוכיח את היסוד הנפשי הנסתר מן העין.

מרכיב נוסף הבולט בהיעדרו בעבירות ההמתה, הינו המניע שעמד לעיני מבצע עבירת ההמתה. החוק בנוסחו כיום איננו מבדיל בין מי שהמניע למעשה ההמתה שלו הינו אידיאולוגי, גזעני או בצע כסף. בכל מקרה ייבחן המעשי באופן מבודד מהרקע שהוביל לו, על פי יסודות העבירה המופיעים בחוק.

חרף עמדת המלומדים, ואף עמדת בתי המשפט, אשר באה לידי ביטוי בדיוני הארכות מעצר, עד כה טרם ניתן כלל משקל למניע שהוביל את מבצע ההמתה. בהצעת החוק שהוגשה על ידי הוועדה לבחינת עבירות ההמתה בראשותו של פרופ' קרמניצר, ניתן משקל למניעי העבירה, והוצע כי רצח שבוצע מתוך מניעים חמורים במיוחד, יקודם לראש מדרג עבירות ההמתה והעונש בגינה יהיה מאסר עולם חובה.

במאמר זה נבחן את ההצדקות לתת משקל למניעי העבירה, ובפרט למניעים גזעניים ו/או אידיאולוגיים, בשלבים שונים של המשפט הפלילי, ונבדוק האם קיימת הצדקה למתן משקל למניע בשלב קביעת מדרג העבירות. נעמוד על הקשיים שבהגדרת המדרג, ונבחן את החלופות. בראשית המאמר, נסקור את המצב המשפטי השורר כיום בכל הנוגע לעבירות ההמתה ואל מערכת היחסים בין חוק העונשין למניע שעמד לנגד עיני מבצע העבירה. בהמשך, נציג את הביקורת ואת ההצעות השונות לשינוי חוק העונשין במתכונתו הנוכחית – הצעות המעניקות משקל אף למניע. לבסוף, נציג את עמדתנו, כפי שעולה מן הדברים, ואת המסקנה הרצויה.

בפתח הדברים יובהר, כי אין אנו מתיימרים לנסח את החוק הראוי. נדמה כי ניסוחן הסופי של עבירות ההמתה חורג ממסגרת זו. מטרתנו הינה להניח את התשתית למשקל אותו צריך המחוקק להעניק למניע לביצוע עבירת ההמתה, ואשר ייכלל במסגרת החוק כפי שינוסח בבוא היום.

המניע בעבירות המתה

המניע בחוק העונשין

עבירות המתה מוגדרות בסעיפים 298-321 לחוק העונשין. מדרג עבירות המתה מחלק את עבירות המתה לשלושה חלקים על פי חומרתם שהם: עבירת ההריגה, עבירת הרצח ועבירת גרם מוות ברשלנות.

הריגה מוגדרת בסעיף 298 לחוק:

298. "הגורם במעשה או במחדל אסורים למותו של אדם, יאשם בהריגה, ודינו - מאסר עשרים שנים"¹.

רצח מוגדר בסעיף 300 לחוק:

300. "א) העושה אחת מאלה יאשם ברצח ודינו - מאסר עולם ועונש זה בלבד:

(1) גורם במזיד, במעשה או במחדל אסורים, למותו של אביו, אמו, סבו או סבתו;

(2) גורם בכוונה תחילה למותו של אדם;

(3) גורם במזיד למותו של אדם תוך ביצוע עבירה או תוך הכנות לביצועה או כדי להקל על ביצועה;

(4) גורם למותו של אדם כשנעברה עבירה אחרת, כדי להבטיח לעצמו, או למי שהשתתף בביצוע אותה עבירה, בריחה או הימלטות מעונש.

(ב) מי שהורשע ברצח לפי סעיף 2(ו) לחוק לעשיית דין בנאצים ועוזריהם, תש"י-1950, דינו – מיתה".

ההגדרה של "כוונה תחילה" כמשמעותה בסעיף 300(א)2 לחוק, קבועה בסעיף 301 הקובע בהאי לישנא:

301. "א) לענין סעיף 300, יראו ממת אדם כמי שהמית בכוונה תחילה אם החליט להמיתו, והמיתו בדם קר, בלי שקדמה התגרות בתכוף למעשה, בנסיבות שבהן יכול לחשוב ולהבין את תוצאות מעשיו, ולאחר שהכין עצמו להמית אותו או שהכין מכשיר שבו המית אותו.

¹ חוק העונשין, תשל"ז-1977. (להלן: "החוק"). ס' 298.